

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

22e jaargang nr. 5

2 februari 1969

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar
Overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Uit Humanistisch oogpunt

In zijn „Max Havelaar” maakt Multatuli ergens de opmerking dat een bepaalde leeftijd en zelfs het leven in een bepaalde, zeer bewogen periode nog geen garantie is voor echte ondervinding. Dan zou men ondervinding moeten „toekennen aan al de bewoners van Frankrijk, die veertig of vijftig jaren oud waren in 1815”. Immers: „zij allen waren toch personen die het grote drama dat in 1789 aanving, hadden zien opvoeren niet alleen, maar die zelfs in meerder of minder gewichtige rol dat drama hadden meegespeeld”.

Wat voor de schokkende kwarteeuw tussen 1789 en 1814 gold, voor de Franse Revolutie en het Napoleontische tijdvak, geldt ten minste even sterk voor het onze. De gebeurtenissen van de laatste halve eeuw, van de laatste kwarteeuw, zijn niet minder ingrijpend, niet minder revolutionair op alle gebieden, en het tempo van de veranderingen is zeker nog sneller dan toen. En opnieuw mag men de vraag stellen, hoeveel ondervinding, hoeveel echte levenservaring wij hebben opgedaan uit wat wij toch alleen hebben beleefd. Is het niet mogelijk, dat een komende generatie een nieuw tijdvak in de geschiedenis zal gaan tellen vanaf de dag dat mensen rondom de maan zijn gevlogen, precies zoals wij de „nieuwere tijd” laten aanvangen in 1492 bij de ontdekkingsreis van Columbus naar Amerika? Maar hoevelen, of liever hoe weinigen van ons zijn er zich in de voorbije Kerstdagen van bewust geweest, de oorgetuigen te zijn van een wereldhistorische gebeurtenis? En hoe weinigen denken sindsdien anders, leven sindsdien anders, dan daarvoor? Ik heb de indruk dat de mensen altijd bij de feiten ten achter lopen; ze zijn altijd „van gister”, terwijl de werkelijkheid al „van morgen” is, om niet te zeggen van overmorgen.

Want niet enkel de techniek, ook de culturele ontwikkeling gaat in volle vaart verder. Trouwens die twee zijn niet te scheiden.

Indien iets daarvan het bewijs is, dan wel de opmerkelijke openbaarheid van de crisis bij de Amsterdamse studentenpastores en de inhoud van die crisis zelf. Precies een week geleden zendt de K.R.O. 's morgens grote gedeelten uit van de indrukwekkende verklaring die pater Oosterhuis mede namens zijn collega's aflegt in de

studentenkapel; precies een week geleden zendt de K.R.O. 's avonds een eveneens indrukwekkende verklaring uit van de Haarlemse bisschop, onder wie het werk in Amsterdam ressorteert.

Een pro en een contra, of liever een contra en een pro: van eenvoudige jezuïeten-priesters en van de op één na hoogste kerkelijke gezagsdrager in Nederland. Op voet van gelijkheid? Nauwelijks — want het gezag was duidelijk in het verweer, het gezag was zelfs duidelijk tamelijk zwak in het verweer, omdat dezelfde twijfel die aan de verklaring van de studentenpastores een innerlijke stuwkracht verleent, op verlamdende wijze aanwezig is in het bisschoppelijk vermaan. Het is een twijfel die veel dieper grijpt en veel meer omvat dan het concrete punt van het priesterlijk celibaat.

De vrijwillige, maar levenslang bindende gelofte van ongehuwd-zijn gold de laatste eeuwen als een wezenlijk kenmerk van monniken, nonnen, kapelaans, pastoors en alle hogere geestelijken van de rooms-katholieke kerk.

Een beetje kennis van de geschiedenis leert, dat dit celibaat niet rechtstreeks uit het evangelie afkomstig is, en in de eerste eeuwen van onze jaartelling niet officieel heeft bestaan. Omstreeks het jaar 600 was het celibaat verplicht, omstreeks het jaar 800 weer in onbruik, omstreeks 1100 weer verplicht, omstreeks het jaar 1400 weer in verval — en daaraan hebben wij dan de geboorte van Erasmus te danken! — maar omstreeks 1550 op het befaamde Concilie van Trente, het Concilie van de Contrareformatie, werd het celibaat weer verplicht. In 1917 heeft de roomse kerk dit in de eigen kerkelijke wetgeving opnieuw bevestigd, en op 24 juni 1967 vond Paus Paulus het nodig het nog eens met alle nadruk te herhalen. Er zijn vele eeuwen geweest, waarin zo'n pauselijk woord het einde van alle openbare discussie zou hebben betekend: Rome heeft gesproken, de zaak is beslist. Het is een nieuw verschijnsel, dat dit nu niet zo is. De meest verrassende opmerking op het pastoraal concilie onlangs is wel deze, dat ook het kerkelijk gezag verplicht is z'n beslissingen te argumenteren.

De vanzelfsprekendheid van deze eis betekent immers ronduit het einde van dat gezag als gezag,

want het karakteristieke van argumenten is, dat ze naamloos zijn, en hun gezag ontleen aan hun eigen overtuigingskracht, niet aan de man die ze hanteert. Iets is niet waar omdat de Paus het zegt, al moet men uiteraard ook niet vervallen in het tegendeel. Maar zodra leken of lagere geestelijken de boven hen geplaatste priesters redelijk reken-schap vragen van hun argumenten en motieven, kan men de pauselijke onfeilbaarheid wel aan de kapstok hangen, en de pretentie van geleid-zijn door de Heilige Geest ernaast.

Dat het celibaat een brandende kwestie is geworden, ligt niet enkel aan het verzwakte gezag van de kerkelijke hiërarchie, de kerkelijke traditie en de kerkelijke voorschriften; het ligt ook aan de principieel gewijzigde waardering van de erotiek. Door heel de christelijke geschiedenis loopt de miskenning van het lichamelijke, de afkeer van het seksuele als een zwarte draad. Wat in de Griekse cultuur zo'n overheersende rol heeft gespeeld, het sportieve, het krachtige, het speelse, het natuurlijke, het naakte, is in de christelijke kerk altijd gewantrouwd, bij de latere calvinisten vooral niet minder dan bij de vroegere roomsen. De geest heette gewillig — alsof dat waar was! — en het vlees in elk geval zwak. Sex en zonde waren vrijwel synoniem, zodat men de preutsheid van koningin Victoria echt niet mag zien als een der uitvindingen van de 19e eeuw. De hygiëne in de kloosters, en tot in het begin van deze eeuw ook in de roomse internaten voor jongens en voor meisjes, uiteraard gescheiden, bleef tot een minimum beperkt door een bijgelovige angst voor het menselijk lichaam. Er zullen wel bijbelteksten zijn, waarop men zich kon beroepen — die zijn er namelijk altijd! — maar de belangrijkste factor was de domheid. Indien deze beschamende faze nu voorbij is, danken we dat niet aan meerdere theologische verlichting, maar wel aan de biologie, de medische wetenschap, de natuurwetenschappen in het algemeen, de technische voorzieningen en de popularisering van de moderne kennis.

Sinds ieder gehucht televisie heeft, is de onkunde zelfs daar niet meer veilig.

Maar als sex en zonde worden ontkoppeld, is er geen reden meer om de sex-loosheid die men celibaat noemt, als een deugd te beschouwen. Men kan nog verder gaan en menen dat de wilskracht die nodig is voor dit soort onnatuurlijke zelfbeheersing, slecht wordt aangewend, en op betere doeleinden kan worden gericht. En het kost geen moeite die te noemen.

Want laten we eerlijk zijn: de twijfel aan het celibaat is maar een symptoom. Dat hoeven humanistische buitenstaanders niet te ontdekken, dat wordt door Pater Huub Oosterhuis in ronde woorden gezegd als hij kritiek heeft op zijn kerk die „de pretentie van opperste deskundigheid voert op alle terreinen van het menselijk leven; die een wereldepiscopaat heeft, waar talloze leden zich telkens weer compromitteren met politieke dictaturen die onleefbare sociale verhoudingen in stand houden; de kerk die macht wil uitoefenen over uw geweten en absolute gehoorzaamheid eist, en die nooit zeggen kan dat zij zich vergist heeft”.

Dat is klare taal ten aanzien van de prelaten in Spanje die het nu weer eens zijn met Franco's terreur; in Portugal die zwijgen over de koloniale misdaden in Angola; in sommige Zuid-amerikaanse staten met hun weerszinwekkende krottenwijken van benzineblikken en afval. Klare taal ook tegenover een kerk die eens Galilei veroordeelde en later Darwin afwees; die lang de belichaming is geweest van het sociaal conservatisme en het nóg is van het conservatisme in de gezins-planning. En het allerduidelijkst

ZEN

In de Oriëntatiereeks „Aziatische godsdiensten” verscheen het laatste deeltje. Het vierde deeltje, „Boeddhisme”, heeft de race blijkbaar niet kunnen bijhouden, want dit kwam nog niet van de pers.

De schrijver, Dr. Kwee Swan Liat, geeft in kort bestek, 24 pagina's, een historisch overzicht, een beschrijving en een aantal anecdoten. Duidelijk blijkt daaruit wat „Zen” is.

Wie over dit onderwerp meer wil weten en niet over veel tijd beschikt kunnen wij dit kleine boekje van harte aanbevelen. Het is vooral ook geschikt voor gespreksgroepen. Het nogal eens voorkomende euvel, dat men in groepsverband ergens over praat zonder daarvan iets te weten, kan daarmee worden voorkomen.

Heden verscheen in de Oriëntatieserie „Aziatische godsdiensten”

ZEN

door Dr. Kwee Swan Liat.

Bestellingen bij voorkeur per giro door storting of overschrijving van f 0,50 op postrekening 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht.

wordt de verklaring wanneer men openlijk de dienst opzegt aan een kerk zoals die vooral bestaat „in het zelfbewustzijn van een nog steeds onverwoestbare roomse curie, die met geen protest hoe luid ook en met geen politiek hoe handig ook is klein te krijgen.

Men moet in Rome geweest zijn, men moet de overdadig kostbare basilieken en kerken hebben bezichtigd, men moet zelf een mis in de Sint Pieter hebben bijgewoond, om te begrijpen hoe diep de afgrond is tussen wat daar gebeurt, en wat hier. Hier een kleine groep jonge geestelijken, levend en werkend temidden van de uitmate kritische Amsterdamse studenten.

Dáár een grote schare oude geestelijken, bestaand en bewegend in de gedragsregels van een middeleeuws ritueel. Prelaten in het rood, het roomwit of het zwart, sommigen met bruinachtige bontcapejes om, andere met witkanten overkleeden; een heel kijkspel voor de zwijgende aanwezigen terzijde, een honderdvijftig kerkgangers waarvan honderd oude vrouwtjes en vijftig toeristen. En als dan de dienst is afgelopen springen twee lenige koorknappen in hun zwarte rokken vrolijk tegen het hoge pausaltaar op om de lange kaarsen te kunnen uitblazen, terwijl onder de immense gewelven van de kerk rechts de stoet wegschrijdt met als hekkensluiter een hoogwaardigheidsbekleder die zijn purperen sleep laat dragen door een als koorknaap vermomde page.

En dat was het dan op Driekoningen, zes januari 1969 om zes uur, alsof niet twee weken tevoren mensen rondom de maan hadden gecirkeld, alsof niet vijf eeuwen geleden mensen Afrika hadden ontdekt, en Indië, en Amerika.

De dood verandert

Zojuist verscheen onder bovengenoemde titel een pocket. Hierin trachten schrijvers van verschillende richting duidelijk te maken wat voor hen de dood betekent.

112 pagina's f 3,25

Te bestellen door storting of overschrijving van f 3,25 op postrekening 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht.

De bisschop van Haarlem heeft zondagavond eigenlijk geen ander argument aangevoerd dan een beroep op de eenheid. Hij heeft niet gezegd dat er buiten zijn kerk geen geloof is, geen waarheid, geen heil; iedere toespeling op de eeuwige verdoemenis bleef achterwege; het bleef bij de opmerking dat „iemand die buiten deze kerk gaat staan iets onvervangbaars loslaat”.

Ik heb geen behoefte Monseigneur Zwartkruis in zijn ernst en in zijn verantwoordelijkheid te onderschatten, maar waag toch de aarzeldende vraag, of zijn argument niet altijd geldt en ook omkeerbaar is.

Niet enkel wie buiten deze kerk gaat staan, laat iets onvervangbaars los, namelijk de gemeenschap, maar ook wie binnen de kerk gaat staan, laat iets onvervangbaars los, namelijk de geestelijke vrijheid. Wie trouwt, laat iets onvervangbaars los, namelijk het celibaat; maar ook wie het celibaat verkiest, laat iets onvervangbaars los, namelijk het huwelijk. Wie jong is, mist iets onvervangbaars, namelijk de ervaring; maar ook wie oud is, mist iets onvervangbaars, namelijk de spontaneïteit. Z'n leeftijd kan de mens niet kiezen; maar in honderden andere gevallen heeft hij de keuze en moet hij de keuze aandurven tussen twee dingen die hij allebei waardeert, tot onvervangbaarheid toe, maar die elkander uitsluiten. De Engelsen hebben daarvoor een prachtige uitdrukking, even diepzinnig van inhoud als populair van vorm: You can't eat a pie and have it — je kunt een taart niet opeten, en tegelijk bewaren. Wie de kerkelijke gemeenschap kiest en aanprijst, moet aantonen dat deze méér waard is, dan wat men daarvoor prijs geeft.

Het is duidelijk dat de studentenpastores juist daarvan in geweten niet meer overtuigd zijn.

Er is in deze kwestie nóg een argument genoemd, dat ik niet onbesproken mag laten. Men vindt het aan het slot van een sympathiek en zelfs sympathiserend artikel in De Volkskrant van 27 januari jl., blz. 3. „De studentenpastores” — zegt het blad —, verwijten de officiële kerk een gebrek aan creativiteit. Zij stellen zich voor, hun vernieuwende impulsen in die kerk van buitenaf te zullen kunnen geven. Velen zullen het hun helpen hopen. Maar de kerkgeschiedenis leert dat wie aan de kant gaat staan, meestal tot steriliteit gedoemd is.” Tot zover dit artikel, waarin het woord steriliteit mij eigenlijk meer toepasselijk lijkt op vóórstanders van het celibaat!

Maar dat terzijde, want iets kan wel zonderling geformuleerd zijn en toch waar. Welnu, leert de kerkgeschiedenis wéérkelijk dat de vernieuwingen van binnenuit sterker en vruchtbaarder zijn geweest, dan van buitenaf? Ik heb de indruk dat er voor de katholieke kerk geen belangrijker concilie is geweest dan dat van Trente omstreeks 1560, maar Luther en Calvijn die de kerk ertoe verplicht hebben, waren ketteren, buiten de kerk. Hetzelfde geldt van het wijsgerig rationalisme in

de 18e eeuw, van het liberalisme in de eerste helft van de 19e eeuw. De kerk heeft gereageerd, heeft moeten reageren op de grote geestesstromingen die zij niet had gewenst, maar waarvan de kracht onmiskenbaar was. Er zijn binnen de katholieke kerk in de laatste eeuw nauwelijks belangrijker besluiten genomen dan de onfeilbaarheid van de Paus, ex cathedra uitspraak doende — uit 1870 — en het dogma van Maria's lichamelijke tenhemelopneming — uit 1950 —. En is er nog iemand erg gelukkig mee?

Maar de befaamde en invloedrijke Encycliek van 15 mei 1891: Rerum novarum, gewijd aan het sociale vraagstuk, is eenvoudig niet denkbaar zonder Marx. En al kan men van Marx evenmin als van Luther of Calvijn beweren dat hij „aan de kant was gaan staan”, het is toch een misverstand te menen dat hij van binnenuit op Rome heeft ingewerkt. Hetzelfde geldt immers van Quadregesimo anno, uit 1931, hetzelfde trouwens van de meest revolutionaire daad uit heel de moderne kerkgeschiedenis: het bijeenroepen van het tweede Vaticaans concilie door Paus Johannes XXIII. De nieuwe ontmoeting met de wereld, daar ingeleid en aanvaard, de voorkeur voor pluriformiteit, zelfs het beginsel van de collegialiteit van Paus en wereldepiscopaat, is niet denkbaar zonder impuls van buiten, de impuls van een technische wereld die in radio en televisie, in vliegtuigen en raketten de superioriteit van het natuurwetenschappelijk denken bewijst, de impuls van een werkelijke ontmoeting van volkeren en rassen (al is dat nog maar zelden een ontmoeting in vriendschap), de impuls van een principiële democratisering van de mensheid, zelfs al is de parlementaire democratie daarvan lang niet altijd de uitdrukking. Indien er één ding duidelijk is uit het conflict van de studentenpastores, dan wel dit:

dat de rooms-katholieke kerk vanuit haar traditie en vanuit haar theologische structuur tijpisch „van gisteren” is in een wereld waar morgen en overmorgen al zijn begonnen, en het jaar 2000 met snelheid naderbij komt.

Toen het jaar 1000 aanbrak, trokken duizenden gelovigen van huis en haard weg, barvoets vaak, biddend en boetend, omdat zij zeker waren van de wederkomst van Christus. Men behoeft zich niet als profeet te gedragen indien men voorspelt dat het jaar 2000 dáárvan geen herhaling zal brengen. Het wonder en het hiernamaals zijn bezig hun fascinerende klank te verliezen, niet door enige propaganda maar door de feiten; en wat er overblijft, is het meest fascinerende feit van allemaal: de mens die zich rekenschap geeft van zijn verantwoordelijkheid en de moed heeft om te kiezen, tegen het gezag in, tegen de macht in, tegen zijn belang in, en soms ten koste van zijn bestaan.

G. Stuiveling

Uw alleen zijn is ook onze zorg

Voor hen, die in hun eigen omgeving niet slagen in het vinden van een huwelijkspartner functioneert onder verantwoordelijkheid van het Humanistisch Verbond de

CORRESPONDENTIEKRING
VOOR HUWELIJKSCONTACTEN.

Nadere inlichtingen: Postbus 210 - Utrecht.
Graag 60 ct aan postzegels voor antwoord insluiten.

CITATEN

Drie gedichten
van de
excentrieke Zen-kluizenaar
Han Sjan („Koude Berg”)
(omstreeks 800 na Chr.)

Ik vind mijn vreugde in de alledaagse Weg:
temidden van mistige slingerplanten en rotsholen
geef ik mijn ongetemde gevoelens de vrijheid
en vergezel de witte wolken in hun stil bestaan.

Al zijn er wegen, geen die tot de wereld voert —
Wie kan mij binden nu ik zonder hartstocht ben?
Des nachts, als ik eenzaam zit op het stenen bed
dan stijgt de volle maan boven de Koude Berg.

Koude rotswanden, verborgen en des te mooier!
Geen mens die deze Weg begaat.
Witte wolken talmen boven hoge top;
een aap krijst eenzaam op een groene klip.

Wie zal ik verder nog mijn naaste noemen?
Ik ben voldaan, als ik hier oud moet worden.
Al zal mijn uiterlijk in weer en wind vergaan,
temaer zal mij de Geestesparel dierbaar zijn!

Ik zit in rust voor de rotswand —
de volle maan staat lichtend aan de hemel.
Alle verschijnselen vertonen hun schaduw
en alom verbreidt niets zijn eigen glans.

Grenzeloos! Mijn geest heeft zich gezuiverd.
Ik bevat de leegte, vadem het duistere wonder:
de Vinger heeft gewezen en ik zie de Maan.
De Maan die spil en kern is van mijn hart.

(Vertaling E. Zürcher,
Uit: Spel zonder snaren, p. 242-243)

Van week tot week

Radio, Hilversum I

Zondag 9 februari 1969, 9.45—10.00 uur: C. van Rijsinge: Beschouwingen van een humanist over de natuurwetenschap en de samenleving. II. De macht over leven en dood.

Televisie, Nederland I

Maandag 10 februari 1969, 22.15—22.30 uur: Humanisme en Arbeid; Een gesprek over arbeidsverhoudingen in de komende decennia, m.m.v. P. Thoenes, socioloog, L. P. G. Nelemans, vakbondsbestuurder en A. L. den Broeder, sociaal adviseur. Gespreksleider Han Meijer. Regie: Geert van den Boogaart.